

РОДОМ З УКРАЇНИ
(До 75-річчя відомої російської
фольклористки та етнолога Нінель Поліщук)

Леся ВАХНІНА

Нінель Саввівна Поліщук народилася в місті Ізяславі Хмельницької області в родині військовослужбовця. Її батькові-селянину судилося пройти складний та славний шлях від рядового солдата до генерала, бути учасником Другої світової війни. Батьки завжди пам'ятали про своє українське коріння, навчали шанувати його своїх дітей, які виховувалися надзвичайно скромними та чесними людьми.

В 1951 році Н. С. Поліщук закінчила філологічний факультет Московського державного університету. Ще в студентські роки в неї з'явився інтерес до фольклористики, не без впливу університетських викладачів, зокрема таких відомих фольклористів, як П. Г. Богатирьов та Е. В. Померанцева. Тому не випадково вона вступає до аспірантури за спеціальністю фольклористика. Керівником її кандидатської дисертації стала один з корифеїв російської фольклористики Е. В. Померанцева. Її консультантом був також відомий фольклорист В. І. Чичеров.

Після закінчення аспірантури протягом двох з половиною років викладає російську мову як іноземну в Раді Економічної Взаємодопомоги. У 1958 р. переїжджає до Петрозаводська, відгукнувшись на пропозицію працювати під керівництвом відомого фольклориста К. В. Чистова, який завідував на той час відділом літератури та фольклору в Інституті мови, літератури та історії Карельського Філіалу АН СРСР.

З 1960 р. її подальший науковий шлях був пов'язаний з Інститутом антропології та етнології імені М. Миклухо-Маклая РАН (в той час назва — Інститут етнографії імені

М. Миклухо-Маклая АН СРСР), де працювала ціла плеяда відомих російських фольклористів — Е. В. Померанцева, В. К. Соколова, В. Ю. Круп'янська. З 1960 до 1966 р. Н. С. Поліщук працює вченим секретарем комплексної експедиції з вивчення сучасності. В ці роки вона здійснює ряд польових досліджень (у Рязанській області, Забайкаллі, Алтайському краю, а також на Уралі) разом з В. Ю. Круп'янською для їхніх спільних монографій.

Згодом переходить до групи фольклору, яку очолює відома дослідниця слов'янського фольклору В. К. Соколова, розвиваючи цей напрям в Інституті етнології РАН.

З 1986 р. Н. С. Поліщук очолює Московський сектор етнології (від початку — сектор етнографії) російського народу.

Н. С. Поліщук усе життя поєднує в собі вміння бути і науковцем, і організатором науки, і одночасно впродовж багатьох років працювати заступником головного редактора журналу "Советская этнография" (1973-1991 рр.), до якого

вона ставилася з особливим пієтетом. Завжди з надзвичайною увагою стежила за публікаціями своїх українських колег.

Н. С. Поліщук — автор багатьох статей, присвячених духовній культурі та побуту робітників різних регіонів Росії, зокрема Уралу та центрального промислового району, а також сучасному фольклору. Водночас вона досліджує сучасну культуру урбанізованого середовища, зокрема міста. Важливе місце в її дослідженнях займає духовна культура фабрично-заводських робітників Європейської Росії кінця XIX — поч. XX ст. Її праці зав-

жди позначені надзвичайною достовірністю завдяки залученню власного польового матеріалу та фаховому поєднанню фольклорно-етнографічного підходу з історичним. Після розпаду СРСР вона віддає перевагу вивченню духовної культури робітничого класу кінця XIX – початку XX ст., працюючи вже більше як етнолог, проводить нові дослідження над сучасними трансформаціями російського фольклору, досліджує сучасні міські свята. Не випадково роботами Н. С. Поліщук зацікавилися колеги з Німеччини, Чехії, де урбаністичній проблематиці завжди приділяється належна увага, тому її статті давно публікуються в наукових журналах країн Центральної та Західної Європи, а також у Фінляндії.

Вона учасник багатьох міжнародних конференцій та симпозіумів, які проходили в Чехії, Угорщині, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії.

Проживаючи в Москві, Нінель Саввівна ніколи не забуває про свою батьківщину, щиро вболіваючи за її долю, завжди намагається допомогти своїм землякам, цікавиться та радіє успіхам українських фольклористів, не залишаючи поза увагою регіональних досліджень Львова чи Рівного, зокрема Р. Ф. Кирчіва, С. І. Шевчука та ін. Особливою радістю для неї стало видання бібліографічного покажчика, підготовленого у Львові. Н. С. Поліщук володіє й польською мовою, яку перейняла в дитинстві від своїх сусідів-поляків на Хмельниччині, а потім вивчала її, як і українську, в університеті. Нінель Саввівна стала для мене не тільки опонентом кандидатської дисертації, доброзичливим та уважним рецензентом моєї першої монографії, а й справжнім науковим радником та старшим другом. Знаючи її вимогливість до себе та своїх колег, я особливо зраділа її позитивній оцінці нашої спільної з Л. Мушкетик доповіді “Зміни стереотипів у сучасній фольклористиці країн Центральної та Східної Європи”, представленій на XIII МКС в Любляні (2003), отримавши її листа з словами “Серйозна заявка на фундаментальне дослідження”.

Н. С. Поліщук широко залучає до своїх досліджень архівні матеріали, вважаючи, що фольклористи та етнологи ще не до кінця зрозуміли необхідність працювати в історичних архівах, а також з матеріалами преси та газетних фондах бібліотек, де можна знайти ще чимало нового. Своє вміння та інтерес до праці з архівними матеріалами вона намагалася передати й мені, вказавши на численні польські матеріали, зокрема рукописні пісенні збірники, в російських архівах, частину з яких мені вдалося згодом використати у своїх статтях.

До неї часто звертаються в Москві як до знавця української мови, коли готується те чи інше видання, пов’язане з українською проблематикою. Не випадково саме вона стала науковим редактором тому “Українці”, який було опубліковано 2000 року в Москві в серії “Народи та культури”, над яким їй довелося працювати впродовж двох років.

Як заступник головного редактора “Советской этнографии”, Н. С. Поліщук ряд років співпрацювала із заступником головного редактора журналу “НТЕ” та зав. відділом фольклористики ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, доктором філологічних наук М. М. Пазяком, високо оцінювала його наукові роботи, була також автором журналу “НТЕ”.

Та повсякденна, копітка робота в редакції журналу “Этнографическое обозрение” залишається і сьогодні для Н. С. Поліщук на першому плані, вона працює контрольним редактором, перевіряючи вже на останньому етапі якість попереднього редагування, продовжує передавати свій досвід науковій молоді, виступає з новими публікаціями в поважних наукових виданнях, у кожній з яких намагається сказати щось нове.

Многая Літа Вам, дорога та високоповажна Нінель Саввівна, гарного здоров’я Вам та творчого завзяття, з роси Вам та з води!

Публікації Н. С. Поліщук

Статті та монографії

Русское народное творчество в Башкирии. Уфа, 1957. 328 с. (в соавт. с С. И. Минц и Э. В. Померанцевой).

Идейные и художественные особенности революционных рабочих песен 1905-1907 гг. // Уч. зап. МГУ. Вып. 196. Отделение литературоведения филологич. ф-та. М., 1958. — С. 125-141.

Приисковские и шахтерские бытовые песни как материал для изучения положения и быта рабочих // Сов. этнография (далее — СЭ). 1960. № 4. — С. 53-63.

Научная конференция, посвященная специфике жанров русского фольклора // СЭ. 1961. № 5. — С. 148-152.

Всесоюзное совещание по вопросам, современного народного поэтического творчества // СЭ. 1962. № 3. — С. 196-199.

Рец. на: Народна творчість та етнографія. Київ, 1961. Кн. 1-4 // СЭ. 1962. № 6. — С. 158-161.

Летопись литературной жизни Карелии (1917-1961). Петрозаводск, 1963. 510 с. (в соавт. с М. Ф. Пахомовой).

О некоторых новых чертах коллективного отдыха горняков и металлургов Нижнего Тагила // СЭ. 1963. № 4. — С. 35-45.

Научная конференция по рабочему фольклору // СЭ. 1963. № 5. — С. 129-133.

Die Komplexexpedition des Ethnographischen (N. N. Mikluchо-Maclay) Instituts an der Akademie der Wissenschaften der UdSSR // Demos. 1963. Bd. 4. Hf. 1. S. 216-219.

Основные этапы развития русской рабочей песни (вторая половина XIX — начало XX века) // Устная поэзия рабочих России: Сб. ст. / Под ред. В. Г. Базанова. М.; Л., 1965. — С. 59-68.

Устно-поэтическое творчество рабочих // Богатырев П. Г., Гусев В. Е., Колесническая И. М., Померанцева Э. В. и др. Русское народное творчество. М., 1966. — С. 303-323.

Судьба традиционного фольклора в Алтайском крае // Современный русский фольклор / Отв. ред. Э. В. Померанцева. М., 1967. — С. 43-52.

Literatur zur Volkskundlichen Gegenwartsforschung UdSSR (Russische ethnographische Veroffentlichungen 1958-1967) // Deutsches Jahrbuch fur Volkskunde. Bd. 14. 1968. T. II. S. 355-362.

Отражение самосознания рабочих в их песенном репертуаре // Российский пролетариат: облик, борьба, гегемония. М., 1970. — С. 164-180.

Культура и быт рабочих горнозаводского Урала (конец XIX — начало XX в.). М., 1971. 283 с. (в соавт. с В. Ю. Крупянской).

Культура и быт горняков и металлургов Нижнего Тагила (1917-1970). М., 1974. 315 с. (в соавт. с В. Ю. Крупянской, О. Р. Будиной, Н. В. Юхневой).

Быт и культура семейских // Быт и искусство русского населения Восточной Сибири. Ч. II. Забайкалье / Отв. ред. И. В. Маковецкий, Г. С. Маслова. Новосибирск, 1975. — С. 102-112.

Всесоюзная конференция, посвященная этнографическому изучению современности // СЭ. 1975. № 5. — С. 125-134. То же, сокращенный вариант: Demos. 1977. № 3. S. 226-229.

Рабочий фольклор как источник изучения условий труда и быта русских рабочих // Русский фольклор. [Вып.] XV. Л., 1975. — С. 177-185.

Рец. на сб.: Народная поэзия рабочих Сибири / Сост., вступ. ст. и примеч. Л. П. Кузьминой. Улан-Удэ, 1974. 260 с. // СЭ. 1976. № 6. — С. 150-153.

Место и роль фольклора в духовной культуре русских рабочих в дооктябрьский период (К постановке вопроса и методике исследования) // Etnografie delnic-tva. VIII. Materialy z konference Rostoky 11. a 12. listopadu 1975. Pr., 1977. S. 210-221.

50 let casopisu "Sovetskaja etnografija" // Cesky Lid. 1977. № 2. S. 65-68.

Всесоюзная конференция по вопросам этнографического изучения современности // СЭ. 1977. X"6. — С. 104-112. То же, сокращенный вариант: Demos. 1978. № 4. 5. 312-315.

Рец. на кн.: Л. П. Кузьмина. Народное поэтическое творчество рабочих Сибири (Рабочий фольклор как исторический источник). Улан-Удэ, 1977. 295 с. // СЭ. 1979. № 6. — С. 169-172.

Die Entwicklung der gesellschaftlichen Lebensweise der Industriearbeiter Ruslands im letzten Drittel des 19 und 20. Jahr hunderts (am Beispiel der Textilarbeiter des Zentralen Industriegebiets) // Jahrbuch fur Volkskunde und Kulturgeschichte. Bd. 25 (Neue Folge Bd. 10). B., 1982. S. 150-158.

II фольклорный фестиваль ГДР и международный коллоквиум по проблемам использования фольклорного наследия // СЭ. 1984. № 1. — С. 147-148.

Влияние жилищных условий на образ жизни текстильчиков ЦПР (на примере фабричных казарм конца XIX — начала XX в.) // Морозовская стачка 1885 г. и рабочие Центрального промышленного района России в конце XIX — начале XX в.: Тез. выступлений участников XV зональной межвуз. науч. конф., посвящ. 100-летию Морозовской стачки. М., 1984. — С. 207-212.

Симпозиум по проблемам духовной культуры современного рабочего класса // СЭ. 1985. № 2. — С. 144-146.

Песни первой российской революции // СЭ. 1985. № 6. — С. 3-16.

Використання поезії в агітаційно-пропагандистській роботі революційної соціал-демократії напередодні і в роки першої російської революції // Нар. творчість та етнографія. 1985. № 6. — С. 10-17 (в соавт. с Н. И. Миронец).

Место и роль фольклора в духовной культуре промышленных рабочих // Фольклор в духовной культуре современного рабочего класса: Сб. научн. тр. Свердловск, 1986. — С. 12-20. (Сер. "Фольклор Урала").

Rites as Social Phenomena // Soviet Papers for SIEF's Third congress "The life cycle" (Zurich). Moscow, 1987.

З історії журналу "Советская этнография" // Нар. творчість та етнографія. 1987. № 2. — С. 18-26.

У истоков советских праздников // СЭ. 1987. № 6. — С. 3-15.

Die Rolle der gegenwertigen Stadt in der Erhaltung und Entwicklung der festlichen Traditionen (Am Beispiel der Gesellschaftsfeste) // Dorf- und Stadtkultur im 20. Jahrhundert bei den finnisch-ugrischen Volkern und ihren Nachbarn). Helsinki, 1987. S. 69-77. (Memoires de la societe finno-ougrienne. 1987).

Формирование песенного репертуара русских в советский период // Традиции и современность в фольклоре / Отв. ред. В. К. Соколова. М., 1988. — С. 70-112.

Обряд как социальное явление (на примере “красных похорон”) // СЭ. 1991. № 6. — С. 25-39.

Фольклор городской // Свод этнографических понятий и терминов: Народные знания. Фольклор. Искусство. М. 1991. — С. 138-140.

Фольклор рабочий / Там же. — С. 146-147.

Песня рабочая // Восточно-славянский фольклор: Словарь научной и народной терминологии. Минск. 1993. — С. 236-237.

Фольклор как часть современной духовной культуры // Jour. of Ethno-Development (Detroit). 1993. Special Issue.

Обычаи фабрично-заводских рабочих Европейской России, связанные с производством и производственными отношениями (конец XIX — начало XX в.) // Этнограф, обозрение (далее — ЭО). 1994. № 1. — С. 73-90.

Русский фольклор и современность // “...ИЗМ”. (Нижний Тагил). 1995. № 1 (6). — С. 65-71.

Sitten und Gebräuche der Arbeiter Ruslands (Ende des 19. bis Anfang des 20. Jahrhunderts) // Forschungen zur Arbeiterschaft und Arbeiterbewegung in Rusland / Red. S. I. Potolov. Bochum, Dezember 1995. S. 6-19. (Mitteilungsblatt des Instituts zur Erforschung der europäischen Arbeiterbewegung (IGA). Hf. 16. 1995).

Благотворительная деятельность фабрикантов в сфере просвещения и организации досуга рабочих (конец XIX — начало XX в.) // Докл. науч.-практ. конф. “Предприниматели и рабочие: их взаимоотношения. Вторая половина XIX — начало XX веков”. Ногинск — Богородск. 5-7 сентября 1946 года. [Ногинск] 1996. — С. 138-142. (“Вторые Морозовские чтения”).

Обычаи и нравы рабочих России (конец XIX — начало XX в.) // Рабочие и интеллигенция России и эпоху реформ и революций. 1861 — февраль 1917 г. СПб., 1997. — С. 114-130. (Сб. матер. междунар. научн. коллоквиум. “Рабочие России второй половины XIX — начала

XX века: облик, менталитет, рабочие и общество, рабочие и интеллигенция”, состоявшегося в Санкт-Петербурге 12-15 июня 1995 г.).

“Развитие русских праздников”, “Местные праздники” // Русские. М., 1997. — С. 573-615. 2-е изд. М., 1999: 3-е изд. М., 2004. (Сер. “Народы и культуры”).

Обычаи и нравы рабочих России (конец XIX — начало XX в.) // Вопросы антропологии, диалектологии и этнографии русского народа. М., 1998. — С. 214-239. (КМЦ “Народы и культуры” ИЭА РАН).

Подвижнический путь в науке: Наталия Ивановна Лебедева // Репрессированные этнографы / Сост. и отв. ред. Д. Д. Тумаркин. М., 1999. — С. 265-283. 2-е изд. М., 2002.

“Развитие русских праздников”, “Местные праздники” // Русские: Народная культура (история и современность). Т. 4. Общественный быт и праздничная культура. М., 2000. — С. 60-128, 207-230.

Производственные помещения как жилище фабричных рабочих ЦПР (вторая половина XIX века) // Рабочий класс и рабочее движение России: История и современность. М., 2002. — С. 148-153. (Б-ка журнала “Альтернативы”).

Из истории отдела этнологии русского народа ИЭА РАН // ЭО. 2003. № 6. — С. 3-11.

Наукове редагування

Перстенек — двенадцать ставешков (Избранные русские сказки Карелии) / Сост., вступ. ст. и комм. К. Чистова. Петрозаводск, 1958. 269 с.

Журнал “Советская этнография” — в 1973-1991 гг. заместитель главного редактора. В 1973-1980 гг. курировала все публикации по народам СССР, в 1981-1991 гг. — по народам Европейской части СССР, Урала, Сибири и Дальнего Востока. Кроме того, на протяжении 19-ти лет вела большинство публикаций по фольклору (во всех его разновидностях) народов зарубежных стран.

Свадебные обряды народов России и ближнего зарубежья. М., 1993. 201 с. (совместно с Т. С. Макашиной).

Пушкарева Н. Л. Этнография восточных славян в зарубежных исследованиях (1945-1990). СПб., 1997. 331 с.

Русские. М., 1997. 828 с. (совместно с В. А. Александровым и И. В. Власовой). (Сер. “Народы и культуры”).

Украинцы. М., 2000. 535 с. (совместно с А. П. Пономаревым). (Сер. “Народы и культуры”).

The article "Of the Ukrainian Kin" deals with the 75-th anniversary of the well known Russian folklorist and ethnologist Ninel Polishchuk who headed the department of the ethnology of eastern Slavs (Moscow branch) of the Miklukhio-Maklai Institute for anthropology and archeology of the Russian Academy of Sciences and was at the same time the deputy editor of the journal "Soviet Ethnography" (now - "Ethnographic Review"). She is also known as the author of numerous researches on urban and workers' problems.